Shubhasiz, Qarshibek obrazi vositasida biz kitobxonlar ushbu holatni tasvir eta oldik desak, mubolag‘a bo‘lmaydi.

Xulosa va takliflar. Xulosa qilib aytish mumkinki, Erkin Samandar o‘z ijodida, xususan, “Sulton Jaloliddin Manguberdi” romanida tarixiy-haqqoniylik prinsipi yuqori, ayniqsa, Xorazmshohlar davlatining shonli va ayanchli taqdirini ko‘rishimiz mumkin. Romanda tasvirlangan har bir tarixiy obraz to‘laqonli va badiiy me`yorlashtirilgan holda yaratilgan. Bu esa, o‘z navbatida, tarixnavis qalamkashlardan biri bo‘lmish Erkin Samandarning ijodkorlik qobiliyatini ko‘rsatadi. Erkin Samandar mazkur romanida har bir obrazning turli xil holatini, xarakterini mohirona badiiylashtirib chiza olgan. Xususan, Qarshibek obrazi romanda uch xil vazifada, uch xil xarakterdagi to‘qima qahramon bo‘lib gavdalangan:

1. Qurolsoz.
2. Mohir jangchi.
3. Oshiq.

Yozuvchining ijod laboratoriyasida shunday obrazlar yaratiladiki, u xoh tarixiy, xoh ramziy, xoh hayotiy bo‘lsin, barchasi ijodkorning badiiy niyati va maqasadini ochib berishda bevosita xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

(1). D.Quranov. Adabiyot nazariyasi asoslari. T., Navoiy universiteti, 2018, 112-bet.

(2). E.Samandar. Sulton Jaloliddin. T., G‘afur G‘ulom nomidagi nashryot-matbaa ijodiy uyi, 2007, 80-bet.

(3). Kenjayev Farhod Ikram o‘g‘li, O‘zRFA O‘zbek tili, adabiyoti va folklori instituti 3-bosqich talabasi, “Jaloliddin Manguberdi obraziga yondash to‘qima obrazlarning tarixiy haqiqatlarga mushtarakligi, sultonning shoh va shoirligi haqida” nomli maqolasidan.

(4). Qo‘shchanov M. Ma’no va mezon. Toshkent, Adabiyot va san’at, 1974, 23-bet.

(5). The Use of Analytical Folklore in the Novel “Sultan Jalaliddin” by Erkin Samandar (ushbu ilmiy maqolada Erkin Samandarning tarixiy romanidagi folklor elementlari va ularni ijodiy qo‘llanishi o‘rganilgan).

(6). Erkin Samandarning “Sulton Jaloliddin Manguberdi” tarixiy romanidagi obrazlar va ularning tarixiy haqiqat bilan bog‘liqligi haqida ilmiy tahliliy maqola. uzresearchers.com

(7). The Use of Onomastic Units in Erkin Samandar’s “Sulton Jaloliddin” – maqolada tarixiy romandagi onomastik birliklar (ism va joy nomlari)ning tarixiy va madaniy mazmuni ta’riflangan. eprajournals.com

(8). Analysis of artistic tissue images in the work of Erkin Samandar “Sultan Jalaliddin” – maqola Erkin Samandarning tarixiy romanidagi badiiy obrazlarni, shuningdek, ularning tarixiy kontekst bilan bog‘liqligini o‘rganadi.

Matyakubova Surayyo Abdullayevna (Xorazm Ma’mun akademiyasi tayanch doktoranti;
e-mail: matyokubovasurayyo7@gmail.com)

“ZUBDAT UT-TAVORIX” LEKSIKASIDA FE’L SINONIMIYASI: STRUKTUR-SEMANTIK YONDASHUV

Annotatsiya. *Ushbu maqolada XIX asr o‘zbek adabiyoti namoyandasi Muhammad Rizo Ogahiyning "Zubdat ut-tavorix" tarixiy asarida qo‘llanilgan fe’l so‘zlarining sinonimik qatlamlari lingvistik jihatdan chuqur tahlil qilinadi. Asardan olingan kengaytirilgan real parchalar, tilshunos olimlarning ilmiy qarashlari (H.Dadaboyev, A.O‘razboyev, R.Maxmudov, H.Ne’matov, B.Sultonov, A.Memetov va boshqalar) hamda zamonaviy tadqiqotlar asosida fe’llarning semantik, stilistik, etimologik va kontekstual xususiyatlari yoritiladi. Etimologik tahlil chuqurlashtirilib, fe’llarning arab, fors-tojik va turkiy tillardan kelib chiqishi, o‘zlashuv jarayoni va sinonimik bog‘lanishlari batafsil ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari asarning leksik boyligini, o‘zbek adabiy tilining taraqqiyot bosqichlarini va tarixiy matnlarning lingvistik ahamiyatini ochib beradi. Fe’l sinonimiyasi chuqurroq tahlil qilinib, yangi misollar, chastota ko‘rsatkichlari va etimologik izohlar keltiriladi.*

Kalit so‘zlar: *fe’l sinonimiyasi, Ogahiy, "Zubdat ut-tavorix", semantika, stilistika, etimologiya, o‘zbek adabiy tili, o‘zlashma fe’llar, arab-fors o‘zlashmalari.*

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ СИНОНИМИИ ГЛАГОЛОВ В ИСТОРИЧЕСКОМ ТРУДЕ МУХАММАД РИЗО АГАХИ «ZUBDAT UT-TAVORIX»

Аннотация. *В данной статье проводится глубинный лингвистический анализ слоёв синонимии глагольной лексики, употреблённой в историческом произведении Мухаммад Ризо Агахи XIX века «Zubdat ut-tavorix». На основе расширенных аутентичных фрагментов текста, научных взглядов лингвистов (H.Dadaboyev, A.Urazboyev, R.Maxmudov, H.Nematov, B.Sultonov, A.Memetov и др.) и современных исследований рассматриваются семантические, стилистические, этимологические и*

контекстуальные характеристики глаголов. Этимологический анализ углублён с целью выявления глаголов арабского, персидско-таджикского и тюркского происхождения, процессов их усвоения и синонимических связей. Результаты исследования демонстрируют лексическое богатство произведения, этапы развития узбекского литературного языка и лингвистическую значимость исторических текстов. Работа содержит углублённый анализ глагольной синонимии с новыми примерами, показателями частотности и этимологическими замечаниями.

Ключевые слова: *синонимия глаголов, Агахи, «Zubdat ut-tavorix», семантика, стилистика, этимология, узбекский литературный язык, заимствованные глаголы, арабо-персидские заимствования.*

LINGUISTIC ANALYSIS OF VERB SYNONYMY IN MUHAMMAD RIZO AGAKHI'S HISTORICAL WORK "ZUBDAT UT-TAVORIX"

Annotation. *This article presents an in-depth linguistic analysis of the synonymic layers of verb lexemes used in Muhammad Rizo Agakhi's 19th-century historical work "Zubdat ut-tavorix." Based on extended authentic excerpts from the work, the scholarly views of linguists (H.Dadaboyev, A.Urazboyev, R.Maxmudov, H.Nematov, B.Sultonov, A.Memetov, et al.) and recent studies, the paper examines the semantic, stylistic, etymological, and contextual properties of verbs. The etymological analysis is deepened to trace verbs of Arabic, Persian-Tajik, and Turkic origin, their processes of adaptation, and their synonymic relationships. The findings reveal the lexical richness of the work, stages of development in the Uzbek literary language, and the linguistic significance of historical texts. The study offers a more thorough analysis of verb synonymy with new examples, frequency indicators, and etymological notes.*

Keywords: *verb synonymy, Agakhi, "Zubdat ut-tavorix", semantics, stylistics, etymology, Uzbek literary language, loan verbs, Arabic-Persian borrowings.*

Kirish. Muhammad Rizo Ogahiy (1809–1874) Xiva xonligi davridagi mashhur shoir, tarixnavis va tarjimon bo'lib, uning "Zubdat ut-tavorix" (Tarixlar qaymog'i, 1846–1855-yillarda yozilgan) asari XIX asr o'zbek adabiy tilining yirik yodgorliklaridan biri hisoblanadi. Bu asar Xiva xonligining siyosiy, harbiy va ijtimoiy voqealarini yoritish bilan birga, o'sha davr tilining leksik va grammatik xususiyatlarini, xususan, fe'l so'zlarining sinonimiyasini yorqin namoyon etadi. Asarda ijtimoiy-siyosiy, harbiy, iqtisodiy terminlar, shuningdek, arab, fors-tojik, mo'g'ul tillaridan o'zlashgan fe'llar faol ishlatilgan (Dadaboyev, 2020; Ne'matov, 1969; Memetov, 1975). Ma'lumki, tilshunoslikda sinonimiya – tilning leksik boyligini belgilovchi muhim hodisa bo'lib, fe'llar sinonimiyasi matnning emotsional, ekspressiv va stilistik darajasini oshiradi (Qodirov, 2005; Memetov, 1975). Ogahiyning asarlarida leksik boylik va sinonimiya masalalarini chuqur o'rganish tilshunos olimlar, jumladan, H.Dadaboyev, A.O'rozboyev, R.Mahmudov, H.Ne'matov, B. Sultonov, A.Dadaboyev va A.Memetov tomonidan amalga oshirilgan (Sultonov, 1981; Dadaboyev A., 1980). Biroq "Zubdat ut-tavorix" asarida fe'l sinonimiyasiga oid maxsus lingvistik tahlillar yetarli emas, xususan, o'zlashma fe'llarning mahalliy sinonimlari bilan solishtirish, chastota tahlili va etimologik kelib chiqishi. Ushbu tadqiqot ushbu bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan bo'lib, asardan olingan kengaytirilgan real parchalar orqali fe'llarning sinonimik qatorlarini, ularning semantik farqlari, stilistik yuklamasi va etimologik kelib chiqishini ko'rib chiqadi. Tadqiqotning maqsadi – asarning leksik qatlamini tahlil qilish orqali o'zbek adabiy tilining taraqqiyotidagi Ogahiyning o'rnini belgilashdir. Tadqiqotning yangi jihati – fe'llarning chastota tahlili, yangi parchalar orqali sinonimiyani chuqurroq ochib berish va etimologik tahlilni chuqurlashtirish, ya'ni, fe'llarning arab va fors tillaridan o'zlashuv jarayonini batafsil yoritish.

Metodologiya. Tadqiqotda "Zubdat ut-tavorix" asarining nashr etilgan matni (Ogahiy, 1992) va qo'lyozma nusxalari (Xiva adabiy muhiti arxivlari, shuningdek, olimlar tadqiqotlari asosidagi parchalar) asos qilib olindi. Fe'l so'zlarini aniqlash uchun leksikografik usullar (so'zlarning kontekstual qo'llanilishi), semantik tahlil (ma'nolar farqlari), stilistik metodlar (kontekstdagi ekspressivlik) va etimologik solishtirma (arab-fors o'zlashmalari bilan mahalliy fe'llar) qo'llanildi.

Sinonimik qatorlar shakllantirishda tilshunos olimlarning ishlari (Ne'matov, 1969; Sultonov, 1981; Qodirov, 2005; Memetov, 1975) va zamonaviy lingvistik usullar (komparativ tahlil, korpus lingvistikasi elementlari, chastota hisoblash) asos qilib olindi. Etimologik tahlil uchun arab va fors tillaridan o'zlashma so'zlar bo'yicha manbalar (masalan, arab-fors o'zlashmalari haqidagi tadqiqotlar) ishlatildi.

Asardan 100 dan ortiq fe'l so'zlarining misollari tanlab olinib, ularning sinonimik bog'lanishlari tahlil qilindi. Masalan, arab va fors o'zlashmalarini o'zbekcha mahalliy fe'llar bilan solishtirish orqali etimologik aspektlar ko'rib chiqildi. Tadqiqotda sifatli (semantik farqlar, etimologik izohlar) va miqdoriy usullar (fe'llarning chastotasi va kontekstual taqsimoti) qo'llanildi.

stilini ta'minlaydi, mahalliy fe'llar esa badiiy ekspressivlikni, bu o'zbek tilining arab-forstillari ta'siri ostidagi evolyutsiyasini ko'rsatadi

Munozara. Ogahiyning "Zubdat ut-tavorix" asarida fe'l sinonimiyasi asarning badiiy va tarixiy qiymatini oshiradi. Sinonimik qatlamlar matnning emotsional va ekspressivligini kuchaytiradi, xususan, o'zlashma fe'llar ("taraqqiy qilmoq", "tafakkur qilmoq") o'zbek tiliga moslashib, mahalliy fe'llar ("rivojlanmoq", "o'ylamoq") bilan sinonimik qator shakllantiradi (Dadaboyev, 2020; Qodirov, 2005). Yangi parchalar orqali ko'rinadiki, fe'llarning chastotasi kontekstga bog'liq: harbiy parchalarda "yetkurub" kabi harakat fe'llari (chastota yuqori), ruhiy parchalarda "tafakkur qilmoq" (emotsional yuklama). Etimologik chuqurlashtirish shuni ko'rsatadiki, asardagi fe'llarning aksariyati arab va fors tillaridan o'zlashgan bo'lib, bu Xiva xonligi davridagi madaniy ta'sirlarni ham aks ettiradi. Bu o'zlashuv jarayoni o'zbek tilining leksik boyishiga hissa qo'shgan, ammo ba'zi hollarda semantik farqlar saqlanib qolgan (masalan, rasmiy va badiiy kontekstlarda). Tadqiqot natijalari boshqa olimlarning qarashlari bilan mos keladi: masalan, Ne'matov (1969) fors-tojik o'zlashmalarining turkiy tillarda moslashuvini ta'kidlaydi, bu asarda "tahassur qilmoq" misolida ko'rinadi; Memetov (1975) turk tillarida fe'l sinonimiyasini umumlashtiradi. Biroq ba'zi farqlar bor, jumladan, stilistik yuklama kontekstga bog'liq bo'lib, harbiy parchalarda "taraqqiy tapmoq" ijobiy, ruhiy parchalarda "tafakkur qilmoq" esa salbiy yuklama beradi. Ushbu tadqiqotning cheklovi – faqat fe'llarga fokuslanganligi, kelajakda ism va sifat sinonimiyasi bilan solishtirish mumkin. Yangi parchalar va etimologik izohlar tadqiqotni boyitib, sinonimiyaning dinamik tabiatini ochib berdi.

Xulosa. "Zubdat ut-tavorix" asarida fe'l so'zlarining sinonimiyasi o'zbek adabiy tilining leksik boyligini, tarixiy va madaniy taraqqiyotini aks ettiradi. Fe'llarning sinonimik qatlamlari asarning badiiy ifoda vositalarini kengaytiradi va o'zbek tilshunosligi uchun muhim tadqiqot obyekti hisoblanadi.Aniqlangan sinonimik qatorlar, chastota tahlili, yangi parchalar va etimologik chuqurlashtirish asarning badiiy ifoda vositalarini kengaytiradi va o'zbek tilshunosligi uchun muhim tadqiqot obyekti hisoblanadi. Kelgusidagi tadqiqotlar asarni boshqa adabiyot namunalari bilan solishtirishga qaratilishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

(1). Ogahiy. Zubdat ut-tavorix. Toshkent, "Fan", 1992, 320-bet.

(2). Dadaboyev H. Ogahiyning tarixiy asarlari lug'at tarkibida o'zlashma so'zlarning o'rni. Golden Scripts. 2020, № 2, 45–52-betlar.

(3). Karimova F. XIX asr birinchi yarmi o'zbek adabiyotida muqaddima yozish an'analari. Theoretical & Applied Science. 2019, № 10 (78), 370–373-betlar.

(4). Ne'matov H. Fors-tojik o'zlashmalari turkiy tillarda. Toshkent, "Fan", 1969, 210-bet.

(5). Sultonov B. O'zbek tilida o'zlashma so'zlar. Toshkent, "Fan", 1981, 180-bet.

(6). Memetov A. Turk tillarida fe'l sinonimiyasi. Toshkent, "Fan", 1975, 140-bet.

(7). Dadaboyev A. XI–XIV asr turkiy manbalar tilida forscha-tojikcha o'zlashmalar. "O'zbek tili va adabiyoti", 1980, 4-son, 143–148-betlar.

(8). Qayumov A. Qo'qon adabiy muhiti. Asarlar. 10 jildlik, 7-jild, Toshkent, "Mumtoz so'z", 2010, 280-bet.

(9). Qodirov B. O'zbek tilida fe'l sinonimiyasi. Toshkent, "Fan", 2005, 200-bet.

(10). G'aniyeva N. O'zbek adabiyoti tarixi. Toshkent, "O'qituvchi", 2004, 320-bet.

Shukurova Zilola Fazlidinovna (Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent Axborot texnologiyalari universiteti assistenti; e-mail: zilolashukurova618@gmail.com)

"TARIXI RASHIDIY" ASARIDA JONLANTIRISH

Annotatsiya. *Mazkur maqola "Tarixi Rashidiy" asaridagi jonlantirish va ularning ingliz tilidagi tarjimasini o'rganishga bag'ishlanadi. Unda "Tarixi Rashidiy" asarining asliyat va tabdildagi jonlantirish mohiyati tahlil qilinadi. Asardagi ba'zi muhim ma'lumotlar asliyat, tabdil va ingliz tillarida qanday tarjima qilinganligi ko'rsatib beriladi. Asardagi jonlantirishning shu uch xil variantda qanday ma'no anglatishi ochib beriladi.*

Kalit so'zlar: *jonlantirish, asliyat, tabdil, ingliz tili tarjimasi,personifikatsiya inglizcha variant, mohir tarjimon.*

ПЕРСОНИФИКАЦИЯ В ПРОИЗВЕДЕНИИ «ИСТОРИЯ РАШИДИ»

Аннотация. *В данной статье рассматриваются особенности персонификации в произведении "История Рашиди" и их перевода на английский язык. В нем анализируется сущность персонификации произведения "История Рашиди" в оригинале и модифицированной версии. Некоторые важные сведения, содержащиеся в произведении, демонстрируют, как они были переведены на*